

ALTE MIJLOCIRI

Dan C. Mihăilescu (n. 1953) este critic și istoric literar. A publicat volume de eseuri, a semnat traduceri, a deținut rubrici în cele mai importante publicații românești. Din anul 2000 până în decembrie 2016 a fost realizatorul emisiunii *Omul care aduce cartea*, la ProTV. Printre cele mai recente cărți ale sale se numără *Oare chiar m-am întors de la Athos?*, *Ce mi se-ntâmplă: Jurnal pieziș, I.L. Caragiale și caligrafia plăcerii*, *Cartea ca destin* (portret în dialog cu Daniel Cristea-Enache), *Castelul, biblioteca, pușcăria: Trei vămi ale feminității exemplare*, *Despre nerăbdarea de a fi răbdător* (dialog epistolar cu Ciprian Măceșaru), „*Ce-mi puteți face, dacă vă iubesc!?*” (eseu confesiv despre Ioan Alexandru), *Plăceri vinovate și datorii împlinite: 12 confesiuni (o antologie)*, *Podul cu vechituri* (cronici), publicate la Humanitas.

DAN C.
MIHĂILESCU

Alte mijlociri
Arest livresc la domiciliu
CRONICI LITERARE

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Georgeta-Anca Ionescu
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Florina Vasiliu, Dan Dulgheru

Tipărit Tipo Lidana – Suceava

© HUMANITAS, 2023

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Mihăilescu, Dan C.

Alte mijlociri: arest livresc la domiciliu: cronici literare / Dan C. Mihăilescu. –

București: Humanitas, 2023

ISBN 978-973-50-7992-5

821.135.1.09

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0723.684.194

Prefață

Arest livresc la domiciliu

Așa mi-am intitulat – cam triumfalist, recunosc – articolul solicitat de dl Sorin Ivan pentru nr. 5 din 2021 al revistei *Tribuna învățământului*, menit de redacție să exalte virtuțile vindecătoare ale cititului inclusiv în condițiile pline de opreliști, frustrări și restricții umiltoare ale pandemiei virusului COVID. Povesteam acolo ce mană cerească au fost pentru mine anii 2020 și 2021, când am urmat sfatul interbelic dat de Mircea Eliade cum că vacanțele trebuie rezervate marilor lecturi sau recitiri de care, altminteri, nu-ți poți face vreme nicidecum. După cum de chinurile stagiului militar din 1977 la infanteria din Bacău m-a salvat biblioteca miraculoasă a unității militare, plină cu colecțiile Editurii Meridiane din strălucita epocă Modest Morariu, la fel acum – sechestrat la domiciliu, fără distanțări, chermeze și deja resemnat cu claustrarea și înfometarea datorită hemiplegiei impuse de soartă în 2017, am plonjat în istoria artei cu Gombrich, Elie Faure și George Oprescu, m-am delectat iar ca în liceu și studenție cu E. Lovinescu, Pârvan, G. Călinescu, V. Voiculescu și Tudor Vianu, i-am descoperit pe Simion Mehedinți și G.M. Cantacuzino. Cel mai prețios dar de ziua mea a fost integrala corespondenței lui N. Steinhardt, ba chiar am ajuns la opțiuni surprinzătoare precum săptămânile petrecute cu tomurile intens prăfuite ale lui Iorga, Xenopol și Ilarie

6 Prefață

Chendi, pentru a-mi dedica răgazul de Crăciun culegerilor de cronici ale edițiilor lăsate posterității de neegalatul Z. Ornea.

Un singur lucru nu am spus acolo, și anume că, spre finalul lui 2020, doi buni prieteni, Oana Serafim și Mircea Mihăieș, mi-au smuls promisiunea colaborării lunare la site-ul Europei Libere și, respectiv, la revista *Orizont*, propuneri onorante, pentru care, odată cu sincera mea recunoștință, îmi permit să le dedic **lor** această carte care adună parte din textele cu pricina.

Inițial, titlul visat ar fi fost *La răspântie*, în sensul că aveți sub ochi încă o carte din cărți, în locul unei construcții unitare despre epistolarele Eliade, Golopenția, Pillat, sau o sinteză despre scriitorii noștri de scrisori, de la Ghica și Caragiale până la Blaga, Ion D. Sîrbu, N. Steinhardt, Ion Pop și Mircea Zăciu, Gabriel Liiceanu–Andrei Pleșu, Matei Călinescu–Ion Vianu – și alte amăgiri urzite în așteptarea trecerii de convenita răspântie. Acum, odată ajuns la încă un capăt, nu-mi rămâne decât iluzia unei... viitoare prefețe, una în care să vă scutesc de moftologia lamentațiilor.

Cât despre titlul noii cărți de strânsură, mi-am dat abia acum seama că exact asta, adică **mijlociri**, am făcut de la debut până la „Omul care aduce cartea“, ca și după. M-am vrut mereu punte între autori și cititori, între paseiști și prezentești, între diversele vârste ale autodidacților și felurile generații literare, între cronica la zi și reveriile istorico-literare, asta când nu am fost de-a dreptul intermediar ori „samsar de cărți“, cum am declarat cândva, cu stupid orgoliu, într-un interviu. Poate că avea dreptate prietenul care, mizând pe slăbiciunea mea paleofilă și gustul *vintage*, îmi propusese titlul generic *Impresiuni*, urmat de un interval cronologic, de cinci sau zece ani. Fie și numai câte o pagină despre fiecare dintre cele aproape trei mii de titluri

prezentate la TV, ca să nu mai număr și recenziile de prin gazete, și tot ar fi căptușit câteva opuri dolofane, dând totodată seama de dinamica editorială și așteptările publice de lectură, plus că mi-ar fi dăruit încă o dată iluzia unei construcții în dauna mozaicării sfărâmicioase. Dar, miniaturist nevindecabil, am bovarizat mereu anvergura monumentalismului, în timp ce impulsul irepresibil al eseismului liric prea mi-a alintat bulimia lecturii pentru a nu-mi desfrâna răsfățul împărtășirilor cronicărești.

Răsfoind, măcar, cartea, veți subînțelege unde au fost răspântiile și care vor fi fost cadrele, contextul și condițiile mijlocirilor. Sigur este că, pe fondul constrângerilor pandemice și al depresiei cauzate de războiul ruso-ucrainean, totul dublat de catastrofismul, deprimismul sau sinistroza cu care ne îmbibă zilnic mass-media, am ajuns să citesc oarecum isteroid, în fibrilație sau transă, cu suflul la gură, uneori admirând până la gâtuirii apneice, cu participare incandescentă. Or asta șubrezește discernământul și zdruncină ierarhiile specifice meseriei. Ca de obicei, m-am refugiat în trecuturi cu entuziasm izolaționist și exasperare de frica și furiile prezentului, dar am trăit fiecare subiect și fiecare lectură cu ardoare și cu voința in-sularizării salvatoare.

Măcar aici să notez totuși minunatul motto găsit recent într-una din cărțile mult regretatului Z. Ornea: „Nu cunosc stil de viață mai potrivit mie, dătător de speranță și învățătura cumpătului relativ, decât răscolirea acestor piese din trecut. Trecutul e lucrul cel mai fermecător dintre toate și merită să te afli în spațiul lui protector“ (*Înțelesuri*, Minerva, 1994, p. 305).

Cărți de nișă, subiecte delicate, evocări prietenești, reluări obsesive, reverii, elanuri care își reclamau imperios împărtășirea, tot atâtea dovezi că suferința și reclusiunea

8 *Prefață*

sunt infinit dăruitoare, compensatoare, vindecătoare. Mai mult, grație lor, se reînstaurează și dulcea nădejde a supraviețuirii.

Dan C. Mihăilescu

3 octombrie 2022

Brâncuși unicul și multiplul

Nu cred că trebuie să ne gândim prea mult ori să negociem excesiv pentru a accepta că, în ce privește abundența receptării contradictorii, Brâncuși nu are pereche decât în Eminescu. Așa cum Autorul *Glossei* li s-a fixat unora ca întruparea eului romantic fantast, idealist, paseist, mizofil, melancolic, fatalist, geniu depresiv cu conștiința nefericirii veșnic damnate, în vreme ce alții au păstrat imaginea publicistului ca pamfletar necruțător, ideolog, om de lume și cabinet sau activist conspirativ, la fel în cazul gorjanului parizian: parcă s-a făcut aproape totul pentru a se contura imaginea unui personaj oximoronic, retractil, introvertit și histrionic expansiv. Un ursuz jovial, solitar ultraconvivial, visător pragmatic, risipitor și avar, cultivator de tradiții și avangardist insurgent, schimnic sibarit, mizantrop și altruist, țăran pudic ori satir mereu pânditor de nimfe cu nuri și bani, ins primitiv, dar sofisticat, cultivator de tradiții ancestrale, dar și excentric avangardist familiarizat cu boema dandy, om al exceselor, dar și întrupare a virtuților.

Mi-am început anul 2020 cu dialogurile lui Romulus Rusan din *Brâncuși viu. O discuție la Masa Tăcerii*, din 1976, reeditată la Spandugino, și sunt pe cale să-l închei cu interviurile și mărturiile a peste douăzeci de sculptori, pictori, galeriști, muzeologi, profesori doctori, esteți, francezi sau americani, vecini în Impasse Ronsin ori stabiliți în SUA,

Israel ș.a., adunate de Doina Lemny în volumul *L-au întâlnit pe Brâncuși*, apărut la Editura Vremea în 2020. Sidney Geist, Jean Cassou, Bernard Dorival, Etienne Hajdu, François Matisse-Monnier, François Stahly, Céline Lelio, Edith de La Tour, Oscar Chelimsky, Reginald Pollack, Dora Vallier, Samuel Putnam, Jacob Epstein, Hanna Ben Dov, François-Xavier Lalanne, Irène și Pascu Atanasiu.

În postura de reporter, Doina Lemny reușește să consune subtil și complice cu aproape toți interlocutorii. Știe să întrebe incitant, să asculte binevoitor, fără aluzii ascunse, flatări inutile, fixații obositoare. Euritmie de bun simț și bun gust, din care rezultă un Brâncuși coerent și seducător, deopotrivă prin unicitatea spiritului și artei sale și prin proteismul persoanei împărtășite celorlalți și reconstituite de ei. Retractiv și histrionic, singuratic și gazdă jovială, când ursuz, când expansiv, dar mereu disponibil, naiv, onest, abil și pragmatic, sau dimpotrivă, țăran, cioban, elementar, ori șaman, metafizic și ezoteric. E și gurmand, și alcoolic, dar și sihastră întrupare a măsurii înțelepte. Sălbatic, rafinat, mistic, ancestral și suprarealist, autorul *Rugăciunii* îl de testa pe Picasso, dar, ca și Dali, își interpretează mereu cu brio personajul asumat, oricât de compozit și contradictoriu ar fi fost acesta.

O să spuneți că, de la Socrate și Goethe la Baudelaire și Tolstoi, toate biografiile artistice sunt însumări de antinomii mai mult sau mai puțin armonizate. Doar că, la Eminescu și Brâncuși, multiplicitatea, proteismul asumat și natural interpretat mi se pare mai degrabă dovadă de autenticitate decât fățarnicie sau cabotinism. El pare că-și intra cu egală franchețe în orice rol, precum Caragiale, alintându-se zburdalnic între antipozi, după cum efervescent îl prezintă mărturiile celor cuprinși aici.

Sidney Geist, cuceritor și parcă frate bun, îl admiră cu tandră empatie. „Nu, nu era îmbrăcat în alb când am fost

eu la el. Cred că purta acele haine de când era mai tânăr. Știți costumul alb de care îmi amintesc cei care l-au cunoscut ca un halat de lucru, iar oamenii au crezut că este un costum popular românesc. N-am văzut nici o fotografie cu Brâncuși în costum popular românesc. Era încălțat cu saboți, or saboții nu sunt încălțări românești. [...] Gândea că sculptura trebuie să fie pudică. Sculptura pe care o crează îți ajută sufletul, te face mai bun. Vorbea despre aceste sentimente. Avea fără îndoială simțul bucuriei în dragoste, gustul pentru ludic. [...] Avea o minte bună. Era un artizan foarte fin, el a fost cel mai mare sculptor tehnic din câți am avut. Mă gândesc la *Leda*, realizată în bronz, ea este pentru mine o realizare cât podul din Brooklyn. E atât de perfectă, de înălțătoare, o adevărată desăvârșire tehnică. La fel ca *Păsările*, nici un alt sculptor din lume nu poate să facă o altă *Pasăre*. Nimeni din toată lumea n-a atins o asemenea perfecțiune tehnică. Asta i-a luat ani de zile de lucru. A făcut douăzeci și șapte de «Păsări». Sunt de acord cu Geist, Brâncuși este internațional de școală europeană, dar, oricât de oribilă i se va fi părut cartea *Brâncuși and Romanian Folk Traditions* de Edith Balaș, nu sunt de acord cu afirmația că nu este sculptor român. Cât despre saboții olandezi, în Călărașii bunicului meu ei se numeau *galenți* – papuci de lemn cu tălpile foarte groase pentru a se evita contactul cu noroiul și apa.

Pitoresc și semnificativ este și pictorul american Oscar Chelimsky (1923–2010), care a lucrat în Franța între 1947 și 1970. „În 1949, puțini parizieni bănuiau viața bucolică ce se desfășura în inima metropolei. Într-o verdeță abundentă, pe care Brâncuși o îngrijea în mare parte singur, pisici, câini, pui de găină, iepuri și chiar o găscă maiestuoasă alergau de colo-colo, ca într-o fermă oarecare.” Povestea instalării burhanului de opt metri pentru atelierul lui Oscar, unde Brâncuși convoacă la o clacă toată juneimea

meșteșugărească din vecini, este o adevărată pagină din Creangă. Tot aici aflăm cea mai expresivă definiție a atelierului brâncușian: o catedrală construită pentru un tâmplar. „Independența și autosuficiența acestui om erau extraordinare. Într-o vară, când se afla deja la vârsta a doua, simțind nevoia să fie singur și să lucreze, Brâncuși a cerut permisiunea să se folosească de casa unui prieten ridicată departe de lume, în mijlocul unei păduri adânci, și s-a dus acolo cu câinele lui. În timpul șederii sale, a alunecat de pe un balcon înalt și și-a rupt piciorul. S-a târât singur pe un rând de scări până la pat, și-a pus osul la loc cum s-a priceput și a rezistat așa patru zile, până la sosirea prietenului său. Tot restul vieții a suferit de reumatism, din cauză că osul nu s-a lipit cum trebuie“. Chelimsky l-a văzut pe sculptor lăcrimând la cântecele vechi românești pe care le cânta acompaniindu-se la vioară și ne descrie colecția muzicală a artistului, cu jazz din New Orleans, muzică hindusă, dansuri africane și Șaliapin, ceea ce spune totul.

Incitant revoltătoare este scena descrisă de sculptorul francez Stanislas Lelio, din cimitirul Montparnasse, de la înmormântarea sculptorului, unde, povestește Lelio, „am fost cu Alicia Penalba, o sculptoriță argentiniană. Când se împărțea coliva, [...] trei bărbați în treniuri și cu pălării au strigat de mai multe ori «criminalii, criminalii». Am înțeles că erau de la Ambasada română. Nu s-a spus asta niciodată. Pentru mine, la înmormântare nu se face așa ceva. Aceasta presupune ceva enorm în adâncul inimii pentru a transgresa respectul față de mort. Asta presupune lucruri oribile. Strigătele persoanelor acelea erau înfricoșătoare. Tot ce s-a petrecut acolo explică perioada aceea“. Numai un specialist în sforăriile DIE ca Stejărel Olaru ar putea lămuri cândva, făcând săpăturile necesare în materie.

Cuprins

Prefață. <i>Arest livresc la domiciliu</i>	5
Brâncuși unicul și multiplul	9
George Matei Cantacuzino între Aiud și Marcus Aurelius (I) . . .	15
G.M. Cantacuzino și înseninarea prin resemnare.	20
Monica Pillat și Barbu Cioculescu povestind despre atunci . . .	26
Ioan Alexandru redebutează în posteritate	37
Un trecut mereu mai aproape	43
Ana Blandiana: drumuri cu pășanii și învățămintele.	53
Un gentleman al istoriei literare.	62
Matila Ghyka, un destin în magia labirintului.	68
Viața ca scenariu de <i>road movie</i>	73
Ana Blandiana și Serenela Ghițeanu, conversație la delfinariu	79
O elegie post-apocaliptică	84
Cioran: „Eu sunt cadavrul unei rugăciuni“	90
Încă un reper luminos între Florica și Miorcani.	95
Când marele privitor rămâne singur în oglindă	99
Meșterul ucenic și discipolul magistrului, în dialog epistolar . . .	109
Hronic și bocet pentru Ceaușima	115
Monica Pillat, cuvântul teofor și vederea prin icoană	122
„Monahismul“ evocativ și chilia aducerii aminte	127
Adrian Olaru sau librăria ca ecosistem	131

Cinuri, mentori și cenacluri bucureștene, 1880–1954	138
Imn timișorean pentru Veneția	145
ÎPS Bartolomeu Valeriu Anania după centenar	150
Adina Popescu, tihna, taclaua și starea de bine	155
Două doctorate, aceeași devoțiune	161
Sentimentul neerlandez al românității	167
Experimentul Pitești. Cuvântul ultimilor martori.	173
Scrisul ca amvon înflăcărat	178
Un tandem epistolar sprintar și miezos	184
Călătoriile literaturii române.	191
Moment apoteotic pentru Ion Pop.	196
Mihai Măniuțiu în Himericland	201
Ioan Alexandru, lumina lină și văpaia rugului epistolar.	205
Adevărat, <i>less is more</i> , măcar până la un punct	209
Dan Arsenie și <i>Mainimicul atoatebrănit</i>	214